

Spiegelfamilie

Ron van Es maakte ooit een documentaire over het leven en werk van Kees van der Zwaard, theoloog, theatermaker en nu schrijver van het boek Spiegelfamilie. Ron besloot naar aanleiding van dat boek Kees weer eens te schrijven. Een dialoog over een monologenbijbel.

Door
RON
VAN ES
en
KEES
VAN DER
ZWAARD

Dag Kees,

Ik heb je nieuwe boek intussen ontvangen, in pdf vorm, en begon het te lezen. Het is een prachtig boek, dat lees ik nu al. Een boek om aan tafel erbij te hebben, om steeds iets te lezen. Geen pronkboek op de koffietafel, maar een inspiratie-boek, een wegwijs-boek, een vooral mensen-boek. Want wat is dat toch dat die oude bijbelverhalen, zolang geleden geschreven, ons nog tot op vandaag zo menselijk en echt voor komen? Ik lees dat wel, soms, in andere oude teksten - teksten uit het hoge noorden, of het verre zuiden, maar nergens zo veel als in deze oude midden-oosten verhalen.

Ron

Dag Ron,

Fijn dat je het boek hebt ontvangen. Ja, ons hele mens-zijn komt voorbij, in alle grandeur en misère. Ik blijf het bijzonder vinden hoe onze levensverhalen zich verbinden met deze bronverhalen en vice versa. En hoe onze menselijke verbeelding steeds weer nieuwe vormen vindt voor dezelfde thema's. Ik heb daar ongelooflijk veel plezier in, om in al die personages onder te duiken en weer boven te komen met hun tekst, die in zekere zin ook van mij is - of van mensen in wie ik mij dan ook weer verdiep.

Wordt vervolgd.

Groet!

Kees

Dag Kees,

Wat betreft het boek: de titel brengt bij mij twee woorden. Eerst 'Spiegel', het zijn de verhalen die als een spiegel voor ons werken, nog steeds. Maar zijn ze dan als een 'Familie' voor ons? Herkennen we onszelf, onze voorouders, onze ooms en tantes, onze kinderen, onze kleinkinderen in die verhalen? Kloppen mijn veronderstellingen?

En waar werken deze verhalen, of één specifiek verhaal misschien, voor jou als de spiegel? Waar heb jij jezelf gezien in die spiegel, en wat vertelde de spiegel dan aan/tegen jou? En veranderde dat verhaal in die spiegel met de jaren? Ofwel: was er eerst het ene verhaal dat tegen je sprak en is er nu een ander verhaal?

Ik lees je!

Ron

Dag Ron,

Over Spiegels en Familie:

Ik citeer Abel Herzberg in een woord vooraf:

Dat boek vertelt ons over bijna iedere psychologische situatie waarin een mens kan komen te verkeren. Soms wordt ze gehekeld, soms bejubeld, maar telkens krijg je als je de bijbel leest het gevoel dat je met zoiets als een menselijk familiealbum te maken hebt.

Ik vind dat een sterk beeld: een familiealbum. Met daarin beelden en stemmen van al die familieleden en familieverbanden, waarin altijd iets van verwantschap opduikt. Ook de verhalen - waarin de personages tot leven komen en het menselijke drama zich afspeelt - vormen een spiegel, of beter: een verzameling spiegels. Soms ook een spiegellabyrint, wat goed past bij de veelheid aan karakters. Zo laat ik bijvoorbeeld de stemmen klinken van die vrouwen rondom herder/koning David. Over David valt veel te zeggen. Hij was dapper, een gezalfde, maar ook een guerrillastrijder, moordenaar, promiscue, zanger, dichter, etc. En hij groeide uit tot de voorafschaduwing van de messiaanse gestalte.

Zijn complexiteit en de betekenis daarvan voor anderen geef ik vorm in drie vrouwen om David heen. Michal, zijn eerste vrouw, die aan de kant werd gezet; Bathseba de vrouw die hij zich toe-eigende ten koste van haar man, tevens de moeder van zijn opvolger Salomo; Abisag, een jong ding, dat de oude koning op zijn sterfbed moet verwarmen. Drie stemmen van vrouwen die alle drie een totaal andere David hebben gekend. Ze hebben alle drie een eigen verhaal, dat voor hun leven bepalend is geweest. En geen spreekt het definitieve verhaal. David blijft ook een raadsel. Voeg daar zijn eigen psalm over zijn tekort aan toe, en we horen weer een andere man.

En om eerlijk te zijn, in alle vier de stemmen komen

elementen van mijzelf terug. Leven na een scheiding, leven na de dood van een geliefde, leven met droombeelden en verlangen in poëzie en het zoeken naar je eigen stem terwijl je weet dat je er soms een zootje van maakt.

Hetzelfde gebeurt bij - wat heet - de parabel van de verloren zoon. Daar schrijf ik een familie systemisch drieluik vanuit het perspectief van de jongste zoon, de oudste zoon en de vader. De onstuimige jongste zoon lag mij vroeger na aan het hart, de grommende oudste heb ik in mijzelf moeten leren herkennen. Nu kijk ik vooral naar de vader, die zegt:

We hebben niets, en dat hebben we.

We weten niets en dat weten we.

We zijn nergens en daar zijn we.

En de vader ziet wat er gebeurt in zijn twee zoons - zoals ik zie wat er in mijzelf gebeurt - als je dit niet waar wilt hebben.

Over zijn oudste:

Wie dat niet begrijpt, gaat grijpen.

Wie dat niet wil, gaat willen.

Willen weten.

Willen hebben.

Houvast, zekerheid.

Over zijn jongste:

Die wilde weg.

Hij wilde vrijheid.

Hij wilde bezit.

Voor hem had dat allemaal met elkaar te maken.

Dus ik gaf het.

We hebben immers niets, en dat hebben we.

Toch ben ik nooit verdrietiger geweest, dan toen wat van mij was, niet van hem was.

De weg van de vader vind ik het mooiste en het moeilijkst. Omdat hij wacht zonder te weten. Niet lijdzaam, maar op scherp. Zonder over de grens van zijn zoons heen te gaan.

Kortom: Ik spiegel en word gespiegeld.

Groet,

Kees

'In alle vier de stemmen komen elementen van mijzelf terug.'

Dag Kees,

De pijn van de vader herken ik sterk. Het is niet het schuldgevoel, 'had ik meer moeten doen?' Maar het weten van de pijn van het kind, ik ben daar ook geweest, ik herken die pijn van het leven, van de blauwe plekken, van het vastlopen in al je gevoelens. En dan te weten dat je er alleen maar kunt zijn, soms zelfs op afstand.

Dat maakt jouw Spiegelfamilie ook zo spiegelend. Herkenbaar.

Uit je verhaal over Jozef, een verhaal dat mij op diverse manieren herkenbaar voorkomt, ook ik ben de 11e in een rij van 12 kinderen, ook ik ben een dromer en een doener, haal ik deze woorden:

Wat is daar gebeurd in mijn afwezigheid?

Werd onverschilligheid zwijgzaamheid?

Zwijgzaamheid wroeging?

Kreeg wroeging de vorm van een geweten?

Wat zie ik nu en hier?

Wie staan er voor mij?

Waarom huil ik?

Uit welke diepte komen deze tranen?

Hoezo word ik verteld richting mijn oude naam?

Wat weerhoudt mij ervan te zeggen: 'Ik ben Jozef?'

Mijn God, wat is dit voor verbaal?

Hoe komt dit goed?

Wat wil Je?

Het is de broer Jozef, nu onderkoning van Egypte, die daar onherkenbaar voor zijn broers staat. Het is de mengeling van gevoelens: heimwee, wraak (hij werd ten slotte door hen verstoten en verkocht), maar dan draait het naar binnen, naar hem.

Iets weerhoudt hem zijn eigen naam te zeggen, hardop te roepen dat hij het is. In welk verhaal is hij terechtgekomen?

En dan komt het: Wat wil Je? De 'Je' verwijst naar God. Ik zou het ook het Leven kunnen noemen.

De Grote Vraag: Waarom ben ik hier? Wat wil er gewild worden?

Is dit dan de meest existentiële vraag uit de hele bijbel, de meest doordringende vraag uit jouw boek?

En voor jou?

Ik lees je graag,

Ron

Dag Ron,

Het blijft intrigerend, wie of wat er nou precies spiegelt. Dat vind ik zelf erg fijn aan de teksten van de schepsels uit Genesis. Die spreken vanuit een niet-menselijk voelen en denken, benadrukken het verschil met de mens en/of stellen vanuit hun anders zijn vragen aan ons. En tegelijk kan het niet anders dan dat ze juist vanuit hun anders-zijn, hun vreemdheid zich met ons verbinden en ons laten bezinnen op onszelf. Dat is hoe taal, poëzie, voor mij werkt.

Je vraag naar de 'Je', die Jozef is zo'n poëtisch Je. Verwant en vreemd, anders en eigen. Door die Je gewoon God te noemen, roep je een scala aan vooronderstellingen op. Vaststaande beelden, noties van onwrikbaarheid. Allemaal menselijke, al te menselijke overtuigingen die in de weg zitten om het/de Heilige te naderen. Om dan het/de Heilige te identificeren met Leven vind ik begrijpelijk, maar ook aan die terminologie hangen beelden en overtuigingen. We blijven dus achter met grote vragen. Wat de grootste vraag is? Ik denk dat dat afhangt van waar je in je leven bent. Elke ervaring, elke fase draagt mogelijk bij aan de weg van de mens.

Aäron zegt:

Het werd mijn levenslange vraag, hoe ik mijn lichaam aan de taal kon geven.

Spreektaal, beeldtaal – alles draaide om de zoektocht 'wat is heilig?'

Het eerste antwoord kreeg ik van mijn moeder: het leven van een kind.

De gedachte dat er een eerste antwoord is, dat gevolgd kan worden door een ander, verdergaand antwoord, spreekt mij aan.

Groet!

Kees

'Transformatie is mijns inziens iets anders dan het afstoffen van ons gruis.'

Dag Kees,

Hoe zie jij de toekomst in het licht van al die verhalen die je beschrijft die in het verleden zijn geschreven? Bijbel en bijbeluitleg vind ik altijd achterom kijken. God zei, verleden tijd. En vanuit die verleden tijd denken we dan het heden, of zelfs de toekomst vorm te geven. Maar er is altijd een verwijzing, in die teksten, naar verhalen uit het verleden. Alsof het leven niet nu of in de toekomst wordt vormgegeven. Iets nieuws kan ontstaan, iets dat we nooit hadden kunnen denken. Ook nu in de huidige multi-crisis van ons bestaan grijpen we altijd terug naar het bekende, dat van ooit, maar we beletten onszelf iets nieuws te creëren. Iets uit dat stevige blok marmer, iets waarin we er anders uitkomen dan we dachten te zijn. Vertellen de verhalen uit jouw boek ook over die toekomst?

Groet,
Ron

'Ik beschouw de bijbel toch vooral als bron van oer-verhalen.'

Dag Ron,

Grappig, veel van mijn monologen zijn geschreven in of eindigen in de tegenwoordige tijd. Natuurlijk, de bijbel is een historisch boek, dat je kunt onderzoeken op zijn historiciteit. En dat is ook zinnig m.i. om buikspreek te voorkomen. Maar ik beschouw de bijbel toch vooral als bron van oerverhalen. Oerverhalen die ons/mij iets zeggen over het mens-zijn dat we delen en die daarom steeds opnieuw (her)verteld moeten worden.

Juist in de (her)vertelling schuilt de verbinding tussen heden, verleden en toekomst, mijns inziens. Onlangs wandelde ik een maand door het Tibetaans Boeddhistische deel van Nepal. Afgezien van de adembenemende natuur, heb ik het ook ervaren als een fascinerende reis door de rol van religie in ons mens-zijn. Allemaal moeten we op de een of andere manier leven met verlangen, verlies, geluk, dood, lijden, kortom: de grandeur en de misère van ons bestaan. En dat zonder de pijnlijke vragen naar macht, geweld, misbruik, etcetera uit de weg te gaan. Juist in de herkenning van het gedeelde mens-zijn ervoer ik ook de vreemdheid van een andere cultuur en traditie. En ik realiseerde me hoezeer ik 'genetisch' ben geworteld in mijn eigen traditie. Daar heb ik mijn levensvragen uit te zoeken. Daar weet ik zagezegd de weg door mijn onwetendheid. Zoals de Dalai Lama mensen ook oproept om de vragen naar goedheid, schoonheid, waarheid, barmhartigheid te onderzoeken en beantwoorden vanuit je eigen levende traditie.

Dat is wat ik in Spiegelfamilie ook doe, dan wel probeer. De kracht van die bronverhalen is voor mij - net als de kracht van goede poëzie - dat ze mij laten ervaren, dat en hoe ik mens ben. Enerzijds ben ik één van de zo onnoemelijk ve-

len, dat ik op mijzelf beschouwd 'niets' voorstel. Zoveel mensen voor mij zijn al zo vaak en zo veel en zo diepzinnig met al deze vragen bezig geweest, dat ik me alleen maar kan aansluiten in de deze lang rij en eren wie er voor mij het mens-zijn heeft doorleefd. Dat creëert mijn mogelijkheid in het niet-uniek zijn. Anderzijds mag en kan ik op mijn manier in die optocht aansluiten en op mijn eigen, unieke manier 'gewoon' zijn.

De ervaring die dat oproept, is dat niet mijn ziel in mijn lichaam woont, maar dat mijn lichaam woont in een veel grotere omvattende ziel, de bron. Voor mij is dat de/het Eeuwige. Maar zodra ik dat zeg is het ook weg.

Dus het blijft tasten naar taal, die uiteindelijk (of tegelijk) ook weer in stilte opgaat.

Juist de veelstemmigheid van 'mijn' Spiegelfamilie raakt aan de veelkleurigheid en de veelzijdigheid van de optocht van ons mensen door de tijd onder een open hemel. De vraag ontstaat daarmee of het beeld van de mens als blok marmer wel doeltreffend is en je verlangen naar vernieuwing niet in de weg zit?

Natuurlijk, we hebben te dealen met de versteende stukken van ons bestaan.

En het kost bloed, zweet en tranen om van die harde 'stof' los te komen. Maar transformatie is mijns inziens iets anders dan het afstoffen van ons gruis of het wegbikken van wat ons dwars zit.

Een woord dat nu steeds bij me opkomt is 'waarachtigheid'. Hoe te leven als stof in een bezielde verband? In alle voorlopigheid is dat de vraag die raakt aan de onderstroom van Spiegelfamilie. En hoe dan heden, verleden en toekomst bij elkaar te brengen of te laten komen?

Groet, Kees.

Dag Kees,

Laatste vraag: Waar gaat Spiegel-
familie jou brengen?

Groet,
Ron

Dag Ron,

Waar gaat dit boek mij brengen? Om te beginnen heeft dit boek mij al ergens gebracht. Namelijk bij heelheid in veelheid. En daarmee op de onder-
stroom onder de optocht, die ik in mijn vorige mail benoem.

Ooit maakte ik een liedje 'de optocht krakkemikkigheid', waarbij ik me ten lange leste aansluit bij dat 'carnaval van halve gekken, kromme ruggen, scheve bekken', bij de 'parodieparade van het wrake lijf en de brakke geest'. Was die aansluiting toen een vorm van aanvaarding - 'ok, dit ben ik met mijn krakkemikkigheid, niks meer en niks minder' - dit boek bevestigt voor mij, dat die aanvaarding inmiddels is getransformeerd naar mildheid, tederheid, zo je wilt. En het is juist die mildheid, die ruimte schept voor waarachtigheid. En daarmee voor scherpte en verantwoordelijkheid, die leven in het licht met zich meebrengt.

En als het boek eraan bijdraagt dat andere mensen, iets van die onthullende, dragende mildheid in zichzelf op het spoor komen, dan ben ik blij. Een goede vriendin reageerde op een paar vrouwenmonologen. Ze zei: je teksten zijn zowel hard, soms zelfs genadeloos eerlijk, als mystiek erotisch in hun tederheid. En ze brengen me bij de reikwijdte daarvan in mijn hele bestaan.'

Ja, dan ben ik blij.

Kees!

Spiegelfamilie

Een monologenbijbel

Kees van der Zwaard, Sylvia Weve

Uitgeverij Zilt

ISBN: 9789493198654

320 pagina's

€ 29,99

